

SHAXSDA INDIVIDUAL VA IJTIMOY AXLOQIY ONGNI SHAKLLANTIRISH MEXANIZMLARI

Turayev Nurmuhammad Alibek Fozil o'g'li

Nizomiy nomidagi TDPU o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada shaxsda axloqiy ong va ijtimoiy ong shakllaridan biri sifatida jamiyat hayotida muhim o'rin egallashi va boshqa axloqiy ong shakllari bilan uzviy aloqadorlikda rivojlanib borishi yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *axloqiy ong, oila, shaxs, jamiyat, bola, ong, axloq, qoida, ijtimoiy ong.*

Аннотация: *В данной статье рассматривается роль нравственного сознания в жизни личности как одной из форм общественного сознания и его развитие в тесной связи с другими формами общественного сознания.*

Ключевые слова: *нравственное сознание, семья, человек, общество, ребенок, разум, мораль, правило, общественное сознание.*

KIRISH Axloqiy munosabatlar axloqning bir elementi sifatida, ijtimoiy munosabatlarning boshqa turlari bilan hamda murakkab bir butunlikni tashkil etadigan axloqning boshqa elementlari bilan chambarchas bog'liq. Axloqning elementlari axloqiy ong, axloqiy tajriba, axloqiy munosabatlar axloqning elementlari sifatida bir-birlari bilan uzviy bog'liqdir. Ular bizning faoliyatimiz, hayot tarzimiz, me'yorlarimiz va tamoyillarimizga asoslanadi.

Axloq ilmi Sharq allomalarining asriy merosida ham muhim va o'ta dolzarb mavzu sanalib kelgan. Axloq ilmini o'qib, unga amal qilgan kishilar o'zining kim ekanini, janobi haq na uchun xalq qilganin, yer yuzida nima ish qilmoq uchun yurganin bilur. Bir kishi o'zidan xabardor bo'lmasa, ilmni, ulamoni, yaxshi kishilarni, yaxshi narsalarni, yaxshi ishlarning qadrini, qimmatini bilmas. O'z aybini bilub, iqrar qilub, tuzatmakg'a sa'y va qo'shish qilgan kishi chin bahodir va pahlavon kishidir"[1] deb ta'riflaydi. Abu Nasr Forobiy axloq tushunchasini keng ma'noda talqin qilib, dini, e'tiqodi, irqi, tilidan qat'iy nazar, barcha insonlarni hamjihatlik va hamkorlikka chaqiradi. Forobiyning fikricha, yuksak axloqiy fazilatlariga rioya qilgan holda rivojlanayotgan har qanday davlat o'z fuqarolarini, shak-shubhasiz, baxtu saodat yo'liga olib chiquvchi kuchdir.

Tadqiqot metodologiyasi (Research Methodology) Ushbu tadqiqotda o'smirlik davrida ahloqiy ong shakllanishining psixologik xususiyatlari ochib berisda qiyosiy va nazariy tahlil, kuzarish usullariga tayanildi Axloqiy ongning nazariy darajasi – axloqiy tushunchalar, tushunchalar shaklida taqdim etilgan daraja, dunyoni o'zlashtirish usuli, global axloqiy muammolarni aks ettiradi. U axloqiy qadriyatlardan iborat - shaxsning motivlari va ehtiyojlari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan, uning ongini yuksak axloqiy maqsadlarga erishishga yo'naltirishni ta'minlaydigan, inson xatti-harakatlarini baholash, tartibga solish funksiyalarini bajaradigan axloqiy ongning uzviy shakllanishi. yaxshilik va yomonlik toifalari, jumladan, axloqiy me'yorlar, baholashlar, tushunchalar, tamoyillar, ideallardir. Individual strukturaviy elementlar (me'yorlar, baholashlar, tushunchalar) ikkala

darajada ham faoliyat ko'rsatishi mumkin. Shunday qilib, qadriyatlar axloqiy ongning barcha elementlarini birlashtiradigan integral printsiplarning sifatida ishlaydi[2].

Axloqiy ongning tuzilishi - bu bir butunlik bo'lib, unda hamma narsa o'zaro bog'liq va har bir element faqat boshqa elementlar bilan alohida aloqada ma'no oladi. Tadqiqotchilar axloqiy ong strukturasi haqida ifodalashning ko'plab variantlarini taklif qilishgan. Rus olimi L.N. Antilogova axloqiy ongning oddiy va nazariy darajalarini ajratib ko'rsatgan. Oddiy darajada insonlar asosan empirik idrok etilgan berilganlar bilan harakat qiladilar va ijtimoiy hayotning ayrim hodisalarining chuqurligi va mohiyatini idrok eta olmaydilar. U axloqiy me'yorlar, baholar, urf-odatlardan iborat bo'lib, odamlar o'rtasidagi kundalik, kundalik takrorlanadigan munosabatlarni aks ettiradi deb ta'kidlaydi. Axloqiy ongning umumlashtirilgan ta'rifini L.N. Antilogova, "bu umumiy qabul qilingan va o'rganilgan axloqiy me'yorlar asosida inson xatti-harakatlarini tartibga soluvchi yaxlit psixologik shakllanish" deb keltiradi. Axloqiy ongning o'ziga xos xususiyati - insonning o'z harakatlarini erkin va mas'uliyatli tanlash, ularni yaxshilik va yomonlik nuqtai nazaridan tahlil qilish va baholash qobiliyatidir[3]

MUHOKAMA VA NATIJALAR Axloqiy ong ijtimoiy taraqqiyot jarayonida kishilarning ijtimoiy hayotlari va ijtimoiy munosabatlarini boshqarish ehtiyoji tufayli kelib chiqadi. Axloqiy ong voqealarni in'ikos ettirar ekan, boshqa ijtimoiy ong shakllari singari haqiqiy yoki aksincha bo'lishi mumkin.[4] Uning ham haqiqatligi mezoni ijtimoiy tajriba hisoblanadi. Shu bilan birga axloqiy ongning o'ziga xos xususiyatlari ham mavjud.

1. Axloqiy ong boshqa ijtimoiy ong shakllariga nisbatan kishilarning kundalik hayotidagi xulq-atvoriga faolroq ta'sir ko'rsatadi. Axloqiy qarashlar, prinsiplar, ideallar inson faoliyatiga bevosita singib ketgan bo'lib, xatti-harakatga undovchi motivlar hisoblanadi.

2. Fandan farqli ravishda, axloqiy ong insonga kundalik ong, ijtimoiy-ruhiy darajasida ta'sir ko'rsatadi. Faqat yuqori darajada axloqiy ong ilmiy bilim xususiyatlariga ega bo'lsa, axloqiy qarashlar va ideallar nazariy bilimlarga aylanadi.

3. Axloqiy ong, axloqiy bilimlar majburiy (imperativ) xarakterga ega. Axloqiy ong ikki ajralmas qismdan iborat:

1) individual axloqiy ong;

2) ijtimoiy axloqiy ong. Individual axloqiy ong tarkibiga: his-tuyg'u, fikr-mulohazasi kiradi.

Ijtimoiy axloqiy ong tarkibiga: jamiyat tomonidan ishlab chiqilib, hayotga tatbiq etiladigan axloqiy kodekslar, kategoriyalar, normalar, tamoyillar, g'oyalar va h.k.lar kiradi.

Xulosa va takliflar (Conclusion/Recommendations) Xulosa qilib aytganda, axloqiy ong munosabatlari axloqning bir elementi sifatida, ijtimoiy munosabatlarning boshqa turlari bilan hamda murakkab bir butunlikni tashkil etadigan axloqning boshqa elementlari bilan chambarchas bog'liq. Axloqning elementlari axloqiy ong, axloqiy tajriba, axloqiy munosabatlar axloqning elementlari sifatida bir-birlari bilan uzviy bog'liqdir. Ular bizning faoliyatimiz, hayot tarzimiz, me'yorlarimiz va tamoyillarimizga asoslanadi. O'smirlarda axloqiy ong shakllanishi, uning kelajakda namunali shaxs pozitsiyasida bo'lishida ko'maklashishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR (REFERENCE):

1. A.Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. – Toshkent: Yoshlar nashriyot uyi. 2018. – 97 b. [1]
2. Этиканинг олтин китоби. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2010. – 296 б[2]
3. Антилогова Л.Н. Психологические механизмы нравственного сознания личности: автореф. дисс. д.п.н. – Новосибирск, 1999.[3].
- [4]. Умарова, Н.Ш. (2021). Шарқ мутафаккирларининг иқтисодий ижтимоийлашув ҳақидаги қарашлари. Academic Research in Educational Sciences, 2 (11), 1225-1233. doi: 10.24412/2181-1385-2021-11-1225-1233 <https://cyberleninka.ru/article/n/shar-mutafakkirlarining-i-tisodiyizhtimoiylashuv-a-idagi-arashlari> (дата обращения: 17.01.2022).